

ABORDAREA DE GEN A PEDAGOGIEI

Valentina BODRUG-LUNGU

Catedra Științe ale Educației

Introduction of “gender” definition into the pedagogical process is very important step in education. Exactly in schools are forms ideas on professional orientation, life strategies, access to power and resources, reproduced patriarchal stereotypes, all them based on gender definition. Under this context correction of youth gender socialization in period of social-economical and cultural transformation should become a special objective for gender pedagogical studies.

Pedagogia este **știința despre educația ființei umane**, despre fenomenele, procesele, structurile prin care **se transmite experiența socială** de la o generație la alta, prin care **se formează și se dezvoltă personalitatea umană** ca individualitate și ca membru al unei comunități sociale, ca purtătoare a unui sistem de valori și ca subiect integrat în viața socială [4, p.9]. Definiția propusă denotă faptul că anume educația reprezintă veriga centrală și baza activității pedagogice. În cadrul procesului de interacțiune a educației și mediului înconjurător se desfășoară socializarea copiilor, adică asimilarea de către aceștia a elementelor de cultură, a normelor și valorilor sociale acceptate în societate. Spre deosebire de factorii mediului, educația constituie o interacțiune specială, orientată, sistematizată și organizată a educatorilor cu educabilii. În cadrul procesului educațional sunt create condiții pentru dezvoltarea eficientă și autorealizarea personalității copiilor în calitate de garanție a autorealizării personalității adulților pe viitor.

Referindu-ne, în plan major, la dezvoltarea societății din Moldova pe parcursul anilor de independență, putem constata unele contradicții sociale: pe de o parte, deschiderea mai multor posibilități de autorealizare a personalității în condițiile tranziției la relațiile de piață și, pe de altă parte, creșterea bruscă a numărului de persoane cu potențial enorm nevalorificat. În mod special acest lucru se referă la femei. Dintre cele două strategii globale de supraviețuire posibile în epoca transformărilor sociale, supraviețuirea și dezvoltarea, femeile, de obicei, alegeau prima, care-i mai puțin prospectivă. Unii experți au formulat teza referitor la eficacitatea insuficientă sau nevalorificarea potențialului a peste 52% din populația țării (G.Silaste, S.Aivazova, N.Șvedova (Rusia), M.Miroiu (România), autoarea lucrării etc.) [1, 3, 5, 6, 8].

Faptul că în societatea noastră femeile practic sunt puțin acceptate la procesul decizional în politică, economie, business, știință, sunt limitate în acces la resurse financiare și la locuri de muncă bine plătite, se datorează, nu în ultimul rând, și sistemului motivațional și valoric din societate, dominării în rândurile populației a stereotipurilor bărbăției și feminității, rolurilor tradiționale de gen.

În contextul celor expuse mai sus, este evident faptul că pedagogia, în general, și educația, ca fenomen pedagogic, necesită reevaluarea transformărilor contradictorii menționate și corectarea pozițiilor referitor la socializarea de gen a tinerei generații.

La fel este cert și faptul că standardele culturale tradiționale referitor la feminitate și masculinitate, reproduse de școală prin instruire/educație, se prezintă ca anacronisme și devin obstacol obiectiv în socializarea eficientă a tinerei generații în lumea transformării fenomenelor sociale.

Introducerea dimensiunii de gen în științele socioumanistice și reflecția socială, dezvoltarea studiilor de gen pot duce la schimbări inovatoare semnificative, care pot fi comparate cu descoperirea geneticii [9]. Pentru știința socială contemporană și pedagogia în calitate de parte componentă, noțiunea gen/gender este una esențială pentru analiza bazelor sociale și formelor acesteia. Pedagogia este una dintre științele chemate să asigure trebuințele societății în păstrarea și transmiterea eficientă a culturii din generație în generație. Dar însăși cultura ca formă a activității umane de reproducere și înnoire a existenței sociale se schimbă, prezentând, de fapt, tot mai mult o condiționare reciprocă a diferitelor tradiții și inovații.

Mai mulți savanți recunosc că introducerea dimensiunii de gen în științele socioumanistice în esență prezintă mult mai mult decât apariția încă a unei noi teorii [9]. Aceasta-i o teorie principial nouă, recunoașterea căreia deseori înseamnă schimbarea orientărilor valorice ale persoanei, reevaluarea multor reprezentări și „adevăruri” obișnuite, proces destul de dureros pentru mulți oameni. Astfel, înțelegerea faptului că sexul nu mai prezintă o temelie pentru discriminare, oferă șanse ambelor genuri de a se folosi pe deplin de drepturile umane

și libertățile fundamentale, le dă forțe de a sparge barierele în autorealizarea personală și profesională, deschide noi perspective în restructurarea pozițiilor și relațiilor femeilor și bărbaților în viața publică și privată etc.

Schimbarea paradigmei cercetărilor adresate socializării de gen a tinerilor vine să oglindească procesele obiective care au loc în toate culturile industriale și post-industriale. Împărtășind poziția specialiștilor internaționali în domeniu (I.Kon, O.Zdravomîslova-Stoiunina, N.Rimașevscaia, L.Popova, T.Klimenkova, T.Jurjenco, N.Davâdova, S.Aivazova, G.Silaste ș.a.), ținem să evidențiem în mod special următoarele ca fiind mai evidente:

1. Spargerea sistemului tradițional de stratificare de gen, reducerea bruscă a polarizării rolurilor sociale ale femeilor și bărbaților. Diviziunea muncii tradițională pe sexe își pierde din rigiditate și normativitate, o bună parte din rolurile sociale nu se mai diferențiază în bază de sex. Munca și instruirea în comun duc în mare măsură la nivelarea diferențelor în normele comportamentale și psihologia femeilor și bărbaților. Bineînțeles, mai există încă profesii preponderent considerate feminine sau masculine, diferențe de roluri bărbătești și femeiești în familie etc., dar lucrurile se schimbă treptat sub presiunea transformărilor sociale, în special a fenomenului migrațiunii economice.

2. Schimbarea treptată a stereotipurilor culturale a masculinității și feminității. Acestea devin mai puțin rigide și polare. Calitățile tradiționale se intersectează cu altele noi, mai des sunt luate în considerație diversitatea situațiilor individuale. Și, lucru foarte important, acestea actualmente mai des oglesc punctul de vedere feminin.

3. Transformări serioase în relațiile de cuplu și de familie. Astfel se atestă slăbirea unor funcții economice și sociale tradiționale ale familiei (de ex., în calitate de unitate de producție și drept mediu de bază al socializării copiilor etc.), fapt ce ar trebui să ducă la creșterea valorii intimității psihologice și spirituale între membrii familiei, atât între soți/parteneri, cât și între părinți-copii. Căsătoria devine mai selectivă în plan individual, crește diversitatea relațiilor de căsnicie, fapt ce corespunde creșterii valorice a individualității. În același timp, scade stabilitatea căsătoriilor în baza compatibilității psihologice. În centrul relațiilor de căsătorie se stabilește individul și nu grupul familial cum a fost anterior. Restructurările în relațiile de căsnicie se fortifică și se transmit prin schimbările din sistemul de socializare de gen a fetelor și băieților.

4. Schimbări semnificative la nivel de cultură. Are loc demontarea atitudinilor sexiste față de femei. Treptat se schimbă atitudinea față de sexualitatea umană, care nu mai este privită de tineri ca ceva urât și rușinos. Se restructurează canoanele corporale și lingvistice. Au slăbit restricțiile culturale vis-a-vis de nuditate, sunt folosite tot mai multe cuvinte anterior considerate indecente. Schimbarea atitudinii față de corp este legată și de schimbarea generală față de emoții. „Educarea emoțiilor” în ziua de azi se referă nu numai la capacitatea de a controla și a dirija emoțiile, ci și de a-și exprima propriile emoții, de a-și „asculta inima”. Este cert faptul că în perioada transformărilor sociale unele fenomene nu rareori preiau și forme extreme. În același timp, acestea nu pot fi ignorate.

În acest context, drept **obiect de studiu al pedagogiei de gen**, paralel cu alte subiecte, se propune și **problema corectării procesului de socializare de gen a tinerilor** în epoca transformărilor socioeconomice și culturale.

Trebuie recunoscut faptul că în perioada anterioară de dezvoltare, pedagogia autohtonă (practic similară celei sovietice) a scăpat din vedere un aspect important al socializării indivizilor, care este intens valorificat pe parcursul ultimilor 20 de ani în Occident și căruia i s-a conferit un termen special – *gender*.

În viziunea specialiștilor, esența noțiunii *gen/gender* constă, mai întâi de toate, în ideea construirii/modelării sociale a genului (spre deosebire de sexul biologic care se formează genetic). Genul social se construiește de către practica socială. Societatea creează un sistem de norme comportamentale, care prescriu unele roluri concrete în dependență de sexul biologic al individului. Respectiv, apare un set de reprezentări rigide asupra a ceea ce este „feminin” și ce este „masculin” în societatea de față.

Introducerea noțiunii *gen/gender* în procesul pedagogic are importanță principială, deoarece anume în școală se formează multe idei referitor la autodeterminarea profesională, strategiile vitale, accesul la resurse și putere care au la bază dimensiunea de gen. Valorificarea noțiunilor și ideilor menționate mai sus duce la apariția noilor termeni în știința pedagogică, care în mod obligatoriu implică schimbări semnificative în tratarea fenomenului educațional, conținuturilor și tehnologiilor educaționale. Astfel, apare necesitatea introducerii noțiunilor cum sunt: *pedagogia de gen, educația de gen, abordarea de gen a educației ș.a.*

Problema pedagogiei de gen, abordării de gen a educației sunt printre cele mai puțin analizate în cadrul studiilor de gen atât în Moldova, cât și în alte țări. Astfel, L.Ștăliova din Rusia insistă asupra faptului că abor-

darea de gen a pedagogiei este privită ca ceva exotic. Este semnificativ acest lucru, în special ținând cont de faptul că sistemul de învățământ este destul de conservativ și cu greu acceptă „inovațiile”, care abia mai târziu pot fi apreciate drept progresive. Pedagogia trebuie să se „deprindă” cu noile idei. O altă problemă constituie interpretarea neunivocă a noțiunilor și conținuturilor, fapt ce poate duce la situații controversate, când persoanele utilizând o noțiune, se referă la lucruri diferite. În acest context, este foarte important a înțelege inovația principială și eficiența abordării de gen a procesului educațional, de a specifica esența acesteia și de a face o delimitare clară de abordarea de sex-rol în educație.

După cum s-a menționat anterior, sexul se referă la diferențele fizice, corporale dintre bărbați și femei, iar gen/gender – la particularitățile lor psihologice, sociale și culturale. După expresia lui I. Devali: „Sexul este starea când bărbatul și femeia sunt dezbrăcați, iar gender – deja îmbrăcați” [3]. Astfel, a fi bărbat sau femeie deloc nu înseamnă a fi persoană cu anatomia bărbatului sau femeii. Aceasta înseamnă a se conforma unor așteptări concrete socioculturale, adresate oamenilor de către societate în baza „regulilor sexului” acceptate de această societate. Aici este binevenită formula Simonei de Bouvoir, filosofă franceză, feministă: „Nu te naști, ci devii femeie” [2]. Același lucru se referă, respectiv, și la bărbați.

În viziunea Ludmilei Ștăliova, „Pedagogia de gen constituie totalitatea abordărilor, orientate spre a ajuta copiii să se simtă confortabil în școală și să înfrunte problemele socializării, a căror parte componentă este autoidentificarea copilului ca băiat sau fată. Scopul pedagogiei de gen – corecția influenței stereotipurilor de gen în favoarea manifestării și dezvoltării vocațiilor personale ale individului” [7].

Prin dimensiunea de gen se presupune evaluarea impactului și rezultatelor influenței eforturilor educaționale ale pedagogilor asupra dezvoltării băieților și fetelor, conștientizării de către aceștia a propriei identități, alegerea idealurilor și scopurilor vitale, statutul copiilor în colectivul școlar, grupul semenilor în dependență de sexul biologic.

Realizarea abordării de gen în instruirea copiilor presupune a acționa prin înțelegerea provenienței sociale, constructiviste a categoriilor „masculin” și „feminin” în societate, a plasa personalitatea și individualitatea copilului în dezvoltare și educare mai sus de cadrul tradițional al sexului. Respectiv, *sensibilitatea de gen* presupune capacitatea pedagogului de a percepe, conștientiza și modela acțiunile influențelor verbale, non-verbale și materiale ale mediului social, a metodelor și formelor de lucru cu copiii asupra formării identității de gen a copilului, capacitatea de a sesiza și a reacționa la orice manifestare de discriminare în bază de sex (sexism).

Absența în terminologia profesională și științifică a categoriei *gen/gender*, care ar fi corespuns noțiunii corelativ culturale de *sex*, ducea inevitabil la deficitul lingvistic, trecerea în tăcere a esenței procesului de construire a feminității și bărbăției la nivel de societate, de grup și de individ, a rolului tehnologiilor pedagogice în acest proces.

Posibil aceasta a fost una dintre cauzele că în structura teoriei educației comuniste „educația sexelor” era interpretată drept „educație sexuală”, ocupând poziții periferice. În știința pedagogică aceasta se asocia mai mult cu informarea sanitară și aspectele medico-igienice ale vieții sexuale decât cu pedagogia proceselor sociale.

În viziunea specialiștilor, elaborarea abordării de gen în educație constituie un pas nou în dezvoltarea științei despre om, a pedagogiei în genere. În calitate de obiective în dezvoltarea educației de gen, prin integrarea și prelucrarea cunoștințelor acumulate de către alte științe despre om, sunt propuse:

- evidențierea și demonstrarea aspectelor pedagogice ale procesului socializării de gen a fetelor și băieților în calitate de subiecți ai învățământului școlar, influenței interacțiunilor complicate și multidimensionale cu părinții, semenii, pedagogii, materialul manualelor și disciplinelor școlare asupra formării identității de gen a indivizilor de ambele genuri;
- analiza școlii în calitate de instituție socială în socializarea de gen a fetelor și băieților, contribuții la lichidarea discriminării în bază de sex, depășirea celor mai rigide stereotipuri de gen în practica pedagogică școlară;
- identificarea legităților și metodicii influenței pedagogice asupra identității de gen a elevilor, pentru ca în procesul de interacțiune pedagogică, corectând influența mediului, a extinde posibilitățile de autorealizare a elevilor.

Se presupune că dacă în procesul educației de gen a elevilor va fi posibilă crearea condițiilor de educare a relațiilor dintre genuri, libere de stereotipurile patriarhale rigide ale masculinității și feminității, aceasta poate deveni o garanție/precondiție de cultivare/formare a unei personalități noi cu grad înalt de intenții transparente

și adaptabile la diverse culturi, cu priorități pacifiste și a democrației paritare în toate domeniile vieții, cu capacități nelimitate de alegere individuală a strategiei vitale și autorealizării.

Reieșind din problematica socializării de gen a individului, se conturează următoarele grupuri de întrebări care necesită a fi studiate și interpretate respectiv în contextul noii direcții pedagogice proclamate [8]:

Primul grup al problemelor de cercetare, care poate fi numit convențional „Societate, sex, gender”, include întrebările relațiilor reciproce ale aspectelor naturale și sociale în socializarea de gen, analiza consecințelor asimetriei de gen pentru dezvoltarea personalității copilului, construirea tehnologiilor de influență a mediului social asupra individului în scopul formării unui model concret de identitate de gen. În scopul determinării criteriilor eficienței socializării de gen, o mare importanță revine studierii de către pedagogi a esenței transformărilor sociale în relațiile dintre genuri care au loc în societățile postindustriale, familiarizarea cu consecințele transformărilor identității de gen în țările scandinave.

Al doilea grup de probleme, numit convențional "Gender și pedagogie", vine să acopere următoarele: retrospectiva istorică a atitudinii pedagogiei ca știință și practică față de întrebările socializării copiilor, analiza lucrărilor anilor '60–'80 ai secolului trecut referitor la educația sexuală, cercetarea diferențelor în socializarea de gen a fetelor și băieților, a rolurilor disciplinelor școlare, interacțiunea cu învățătorii de ambele genuri în realizarea egalității genurilor. Pentru introducerea abordării de gen în lucrul cu copiii, este necesar a studia care dintre factorii mediului pedagogic (agenții și tehnologiile) influențează și sunt primordiali în procesul de formare a identității de gen a educabililor de diferită vârstă, ce forme ale activității școlare sunt importante pentru socializarea și resocializarea de gen.

Al treilea grup, "Problemele includerii abordării de gen în activitatea școlii și pregătirea cadrelor didactice", vine să acopere problemele metodologiei, strategiilor și tacticilor de promovare a studiilor de gen în pregătirea profesională a pedagogilor de diferite vârste, aspectele metodice de introducere a inovațiilor de gen în procesul instructiv-educational al instituțiilor de învățământ. Se impune necesitatea identificării și analizei stereotipurilor mai rigide și mai răspândite între pedagogi, evidențierii modalităților de prezentare a acestora elevilor, analizării metodelor și modalităților deconstruirii și reconstruirii eficiente.

Studiile de gen se deosebesc de studiile tradiționale existente referitor la „educația sexuală” a elevilor. În primul rând, în teoriile biologic orientate „a educației sexuale” constituirea identității feminine și masculine se prezenta drept determinată de funcția reproductivă și modalitatea „naturală” a diviziunii muncii pe criterii de sex. Dar cercetările antropologilor și realitățile civilizației postmoderniste din țările dezvoltate au scos la iveală necorespunderea acestor teorii cu viața practică. Studiile de gen asupra socializării copiilor pe criterii de sex dau preferințe influenței mediului social asupra stabilirii și construirii identității de gen a indivizilor și relațiilor de gen, fără a nega importanța și influența sexului biologic.

În al doilea rând, pedagogia de gen pune la bază faptul că identitatea de gen nu este ceva unificat, rigid, comun pentru toți bărbații și toate femeile în cadrul propriului gen. Cercetătorii reies din recunoașterea multitudinii, individualității, plasticității diferențelor de gen.

În al treilea rând, odată cu individualizarea identității de gen, cercetătorii socializării de gen își transferă atenția de la analiza funcțiilor și statuturilor obiective ale genurilor în societate asupra studierii esențelor și importanțelor subiective ale constituirii unui sau altui tip de model de identitate de către fiecare individ.

În rândul patru, odată cu trecerea de la problema „educației sexuale” în aspect medico-igienic la problema educației de gen, modelele medico-pedagogice cedează locul modelelor psihopedagogice și social-pedagogice mai perspective de reconstruire a obiectelor de studii.

Cele expuse nu înseamnă deloc că biologia sexelor și sexualitatea trebuie excluse din vizorul pedagogilor. Ba mai mult, pedagogii și psihologii școlari, medicii pediatri ș.a. trebuie să fie la curent cu toate realizările de ultimă oră din biologie, medicină, genetică ce țin de problemele cu care se confruntă ambele genuri.

De fapt, educația de gen are nu numai caracter educațional, dar și importanță politică, reieșind din scopul suprem de construire a unei societăți democratice. Dar o societate cu adevărat democratică se poate baza numai pe astfel de calități cum sunt toleranța, gândirea critică, independența. Respectiv, fără educație de gen nu putem cultiva calitățile indicate elevilor și studenților, deoarece nu le putem forma relații de gen armonioase. Alt moment important îl constituie faptul că educația sistematică de gen duce și la crearea unei opinii publice pozitive și un mediu social favorabil pentru promovarea în societate/la nivel de structuri politice a egalității genurilor.

Referințe:

1. Bodrug-Lungu V. Formarea conștiinței de gen a populației. Univ. de Stat din Moldova, Gender-Centru. - Chișinău: CEP USM, 2006.
2. Beauvoir de Simone. Al doilea sex. - București: Ed. Univers, 1998.
3. Клещина И.С. Психология гендерных отношений: Теория и практика. - СПб: Алетейя, 2004.
4. Manual de pedagogie contemporană (Partea I). Obiectul și temele fundamentale ale pedagogiei / Florea Voiculescu - Cluj-Napoca: Risoprint, 2005.
5. Miroiu M. Lungul drum către autonomie: efectele perverse ale tranziției asupra femeilor din România în gen și politici educaționale. - București, 2001.
6. Шведова Н.А. Просто о сложном: гендерное просвещение (пособие). - Москва: Антиква, 2002
7. Штылева Л.В. Основные понятия и важнейшие термины / Гендерный подход в дошкольной педагогике: теория и практика. Ч.2. - Мурманск, 2001, с.77-87
8. Штылёва Л.В. Педагогика и гендер: развитие гендерных подходов в образовании // Женщина в российском обществе. - 2000. - №3. - электронный вариант.
9. Штылева Л.В. Гендерное измерение в образовании: всплывающая Атлантида / Гендерные исследования в гуманитарных науках: современные подходы. Материалы международной научной конференции. Иваново, 15-16 сентября 2000 г. Часть I. Методология, образовательная политика, философия, с.63-69.

Prezentat la 07.05.2007